

GEGENSTAND DER SYNTAX

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili yo'nalishi

402-guruh **Mahkamboyeva Saida**Ilmiy rahbar **Odinaxon Ismanova**

Annotatsiya : Ushbu maqolada sintaksis bo'limining asosiy o'rganish obyekti sifatida so'z birikmalari, gap, gap bo'laklari va gaplar orasidagi munosabatlar tahlil qilinadi. Sintaksis nafaqat grammatik birliklarning bog'lanishini, balki fikrni to'g'ri va ravon ifodalashdagi muhim omillarni ham o'rganadi. Maqolada tilshunoslikdagi sintaksis tushunchasining nazariy asoslari va amaliy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: sintaksis, so'z birikmasi, gap, gap bo'laklari, murakkab gap, fikr ifodasi.

Аннотация : В данной статье рассматриваются основные объекты изучения синтаксиса: словосочетания, предложения, члены предложения и взаимоотношения между предложениями. Синтаксис изучает не только грамматические связи, но и важные аспекты правильного и логичного выражения мысли. В статье освещены теоретические основы и практическое значение синтаксиса в языкознании.

Ключевые слова: синтаксис, словосочетание, предложение, члены предложения, сложное предложение, выражение мысл

Annotation : This article explores the main objects of study in syntax, including word combinations, sentences, sentence parts, and relationships between sentences. Syntax examines not only grammatical connections but also essential aspects of

expressing ideas clearly and logically. The article highlights the theoretical foundations and practical significance of syntax in linguistics.

Keywords: syntax, word combination, sentence, sentence parts, complex sentence, expression of thought.

Sintaksis (qadimgi yunoncha: σύν-ταξις - syntaxis — tuzilma, tartib, birikma) degan ma'noni anglatadi.

1) nutq birliklarini shakllantirishning muayyan tillar uchun xos bo'lgan vositalari majmui;

2) grammatikaning so'zlarni so'z birikmalari va gaplarga, sodda gaplarni esa qo'shma gaplarga birikish usullarini o'rganuvchi, so'z birikmalari va gaplarning tuzilishi, ma'nosi, o'zaro ta'sirlashuvi hamda vazifalarini tadqiq etuvchi bo'limi. "Sintaksis" termini so'z birikmalari va gaplarni hamda ularning tilda qo'llanishini qamrab oluvchi grammatik qurilish ma'nosini ifodalash uchun ham ishlatiladi. Tilning grammatik qurilishida Sintaksis juda katta ahamiyatga ega, chunki uning tarkibiga bevosita kishilarning muomala muloqot jarayonini amalga oshirishga yordam beruvchi sodda gap va qo'shma gap kabi til birliklari kiradi. Sodda gap muayyan voqeahodisani, qo'shma ran voqeahodisalar orasidagi aloqa munosabatni, ran bo'lagi esa voqea-hodisa unsurlarining vazifalarini ifodalaydi. Sintaksis morfologiya bilan chambarchas bog'liqdir. Sintaksisda, xuddi morfologiyada bo'lgani singari, so'z asosiy birlik hisoblanadi, lekin u shakl yasalishi jihatidan emas, balki so'z shakllarining so'z birikmasi va gaplarni tuzishdagi ishtiroki jihatidan o'rganiladi. So'z birikmalari va gaplar tilning asosiy sintaktik birliklari va ularning har biri o'z ichki xususiyatlariga egadir.

Gap, gap bo'lagi, so'z birikmasi Sintaksisning asosiy birliklaridir. Bularga keyingi paytlarda abzats, period, matn kabi birliklar ham kiritilmoqda. So'z birikmasi tobe aloqa (bog'lanish) vositalari — moslashuv, boshqaruv yoki bitishuv yordamida ikki yoki undan ortiq mustaqil so'zdan qosil bo'ladi va faqat ran tarkibidagina amal

qiladi. Gap Sintaksisning markaziy birligidir. U struktursemantik qolip va nutq birligi bo'lmish fikr sifatida o'rganiladi. Gap fikrni — tashqi olam bilan aloqa tufayli yuzaga keladigan histuyg'ularni ifodalash vositasidir. Gap bir mustaqil so'zdan ("qorong'ilashmoqda", "jimjitlik"), aksariyat hollarda esa bir necha so'zdan hosil bo'ladi. Asosan, sintetik tillar, shuningdek, analitik tillarning xususiyatlariga ega bo'lgan o'zbek tilida gapdagi so'zlarning bog'lanish vositalari sifatida yordamchi so'zlar — ko'makchilar va bog'lovchilarni, suz tartibini, ohangni va boshqalarni ko'rsatish mumkin. Sof analitik tillarda gapdagi suzlarning bog'lanish vositalari, asosan, yordamchi so'zlar bo'lsa, agglyutinativ va amorf tillarda mazkur vazifani so'z tartibi bajaradi. Sintaksisda, shuningdek, gap bo'laklari ham o'rganiladi. Ular bosh (ega, kesim) va ikkinchi darajali bo'laklar (to'ldiruvchi, aniqllovchi, hol)dan iborat. Keyingi paytlarda kesim gapning asosi ekanligi, undalma, kirish so'z va kiritmalarga gapning uchinchi darajali bo'laklari maqomini berish masalalari ham ko'tarilmoqda.

Die Syntax ist ein Teil der Grammatik und beschäftigt sich mit dem Bau von Sätzen und Satzgliedern.

Sintaksis – bu grammatikaning bo'limi bo'lib, gap va gap bo'laklarining tuzilishini o'rganadi. Sie untersucht, wie Wörter miteinander verbunden werden, um sinnvolle Sätze zu bilden. U so'zlarning qanday tartibda va qanday grammatik qoidalarga asoslanib gap hosil qilishini tahlil qiladi.

Zum Beispiel:

Subjekt (ega): Wer? – Kim?

Prädikat (kesim): Was tut jemand? – Nima qilmoqda?

Objekt (to'ldiruvchi): Wen oder was? – Kimni yoki nimani?

Beispielsatz (Misol gap):

„Der Junge liest ein Buch.“ – „Bola kitob o'qiyapti.“

Bu yerda:

Der Junge – Subjekt (ega)

liest – Prädikat (kesim)

ein Buch – Objekt (to‘ldiruvchi)

Die Syntax analysiert auch Satzarten, wie z. B.:

Aussagesatz – Xabar gap

Fragesatz – So‘roq gap

Aufforderungssatz – Buyruq gap

Außerdem achtet sie auf die Wortstellung (so‘z tartibi) im Satz.

Masalan, nemis tilida fe‘l ko‘pincha ikkinchi o‘rinda bo‘ladi:

„Ich gehe zur Schule.“ – „Men maktabga boraman.“

Sintaksis tildagi so‘zlarning o‘zaro bog‘lanishi, gap tuzilishi va fikrni ifodalash tartibini o‘rganadi. Bu bo‘limning o‘rganish obyekti faqatgina gap emas, balki so‘z birikmasi, gap bo‘laklari, gap turlari, gaplar orasidagi munosabat va nutq birligi sifatida gaplar zanjirini ham qamrab oladi. Quyida sintaksisning asosiy o‘rganish obyektlarini yanada kengroq tavsiflaymiz:

1. So‘z birikmasi – ma’noga ega bo‘lgan, lekin gap bo‘la olmaydigan ikki yoki undan ortiq so‘zning grammatik bog‘lanishi. Masalan: katta uy, kitob o‘qimoq.

2. Gap – fikrni grammatik jihatdan to‘liq ifodalovchi birlik. Masalan: O‘quvchilar maktabga bordi.

3. Gap bo‘laklari – gapdagi har bir so‘z yoki so‘z birikmasining bajaradigan sintaktik vazifasiga qarab ajratiladi:

Egasi (Kim? Nima?)

Kesim (Nima qiladi?)

To'ldiruvchi (Kimni? Nimani?)

Aniqlovchi (Qanday? Qaysi?)

Hol (Qachon? Qayerda? Qanday?)

4. Murakkab gap – ikki yoki undan ortiq sodda gaplardan tashkil topgan gap.
Masalan: U uyga keldi va dars tayyorladi.

5. Gap qurilishi va tartibi – soʻzlarning gap ichida qanday tartibda kelishi va qanday bogʻlanish usullari bilan birikishi.

Sintaksis tilshunoslikda muhim boʻlib, u orqali tilning grammatik tuzilmasi va fikr ifodalanish usullari aniqlanadi.

1. Soʻz birikmalari (soʻzlar orasidagi bogʻlanish)

Soʻzlar bir-biriga qanday bogʻlanadi?

Qaysi soʻz bosh soʻz, qaysi soʻz unga boʻysunadi?

Bogʻlanish usullari: bogʻlovchisiz (ergashish), bogʻlovchilar yordamida (bogʻlanish).

Misol: koʻk osmon, yaxshi bola, yozmoqchi edi

2. Gap va uning tuzilishi

Gap qanday quriladi?

Qanday birliklardan iborat?

Gapning maqsadi va ifoda usuli qanday?

Gap turlari:

Maʼlumotli, buyruq, soʻroq, istak gaplar.

Soddalik yoki murakkabligiga qarab: sodda gap, murakkab gap.

3. Gap bo‘laklari

Gapdagi har bir so‘zning sintaktik roli va funksiyasi.

Egasi, kesimi, to‘ldiruvchisi, aniqlovchisi, holi.

Misol: O‘quvchi (ega) kitob o‘qimoqda (kesim).

4. Murakkab gaplar va ular orasidagi aloqa

Bog‘lovchi vositalari orqali bog‘langan gaplar.

Qo‘shma gaplar: bog‘lovchisiz (bog‘lanma) va bog‘lovchi yordamida (bog‘lama).

Ergash gaplar va bosh gaplar o‘rtasidagi munosabat.

5. Gaplar zanjiri va nutqning tuzilishi

Gaplar qanday ketma-ketlikda keladi?

Matnda gaplarning o‘zaro bog‘liqligi, mavzuni ochib berishdagi roli.

Gaplar o‘rtasida mantiqiy aloqalar (mazmuniy, zamoniyl, sababiy) kabilar ham sintaksisni o‘rganishning asosiy obykti hisoblanadi.

Sintaksisning o‘rganish obykti – bu til birliklarining yirik, ya’ni so‘z birikmasi, gap va gaplar zanjiri shaklida bog‘lanishi va u orqali fikr ifodalanishidir. U tilni amalda, ya’ni og‘zaki va yozma nutqda qanday ishlatilishini tahlil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Urumbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI , 1 (1), 187-189.

2. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
3. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
4. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
5. Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.
6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O 'RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99
8. Akbaralievna, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.
9. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).